

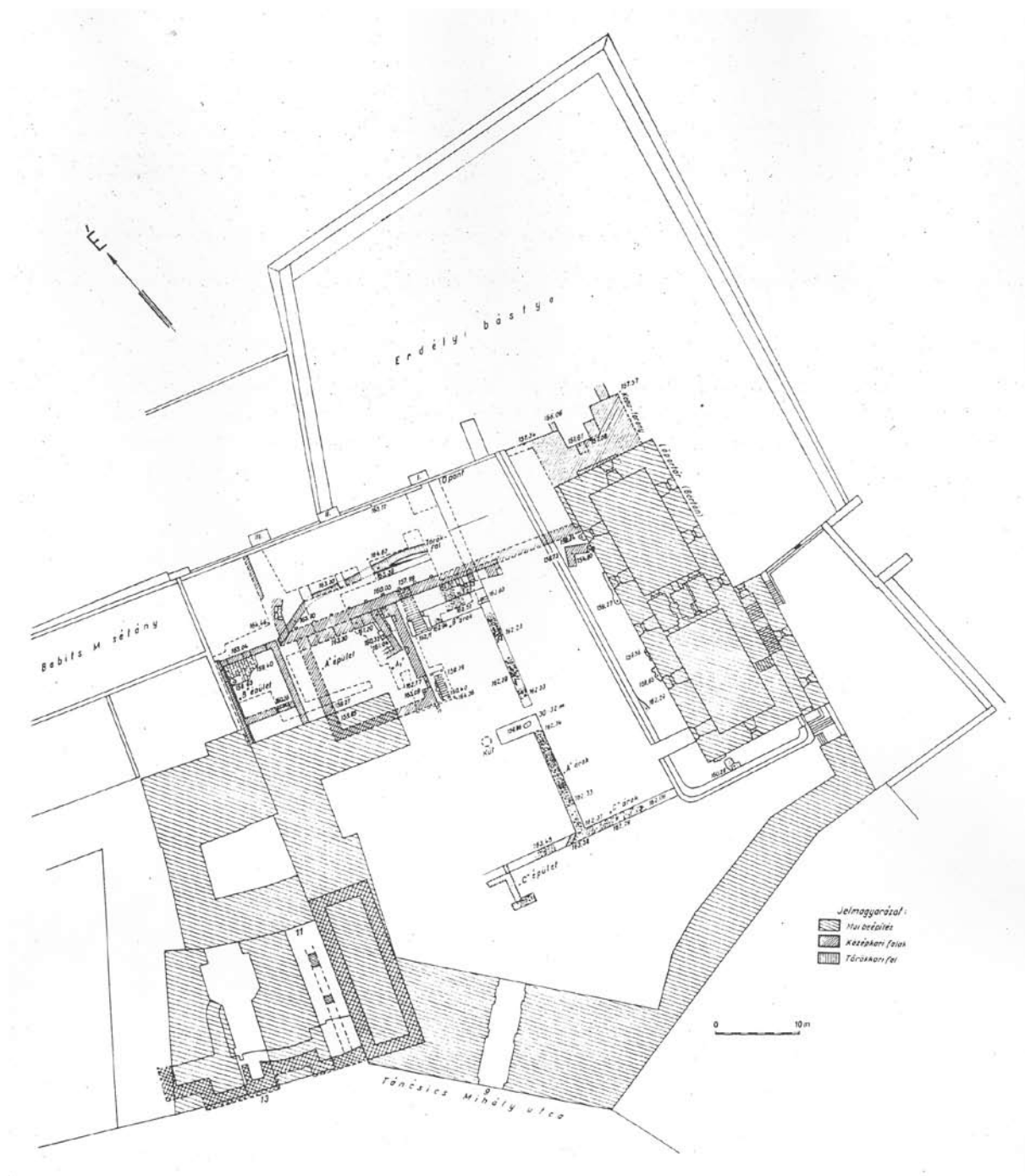
Bencze Zoltán

**A budavári Táncsics Mihály utca 7-9.
rövid története**

2014

MÁTYÁS KIRÁLY MÚZEUM
VISEGRÁD

Tánácsics Mihály utca 9. alatt 1962-ben végzett ásatás alaprajza (1. kép)

A Régi királyi ház épületegyüttese a mai Tánácsics Mihály utca 7-9. számú telkeken emelkedett, mint azt Zolnay László (1. kép) és H. Gyürky Katalin kutatásai bebizonyították. Legkorábbi forrásunk, Ottokar von Homeck verses krónikája szerint 1301-ben az ifjú Vencel királyt (magyar királyként a László nevet viselte)

a *Kammerhof*-ba, a király szokásos lakóhelyére vezették szállásra.

1349-ben Erzsébet anyakirályné kért és kapott búcsúengedélyt VI. Kelemen pápától az általa a budai királyi várban épített és Szent Márton tiszteletére szentelt királyi és királynői kápolna részére. Erzsébet azonban csak újjá-

A Mikovinyi-Schmutzer féle metszet részlete a Szent Márton kápolna maradványaival (2. kép)

építhette a kápolnát, mivel már egy 1309-es forrásban találkozunk a budavári Szt. Márton kápolna Pál nevű papjával. A Szent Márton kápolna maradványai a Táncsics Mihály utca 7. szám alatt kerültek napvilágra. A kelet-nyugati tájolású épület szentélye kelet felé a sokszög három oldalával záródott. Feltételezett hosszúsága 15 méter körül lehetett. A kápolna emele-

tes szentélyének maradványai még feltűnnek az 1730-as években készült Mikovinyi-Schmutzer féle metszeten (2. kép) is, elbontásukra pedig az Erdődy palota 1750-es felépítésekor került sor. (3. kép)

1381-ben Nagy Lajos a Régi királyi ház épületét a budaszentlőrinci pálos kolostornak adományozta. 1416-ban a pálosok elcserélték a

A Táncsics Mihály utca 7. udvara ma - fotó: Bencze Zoltán (3. kép)

Erhard Schön 1541-es metszetének részlete a Régi királyi ház épületével (4.kép)

Régi királyi háznak mondott és a Szombat utcában (később Zsidó utca) álló házukat Hermann cillei és zagorjei gróffal, akinek háza a mai Fortuna utca 4. számú telekre lokalizálható. 1423-ban Cillei Hermann szlavón bán megerősítette ugyanezen cserét és ez alkalommal az oklevélben részletesen leírták az épületet. „A pálosok nagy udvara (*curia*), vagy háza (*domus*) egykor Károly királyé volt, a Szombatkapu mellett emelkedett, németül *Kammerhof*-nak nevezték és Lajos király adományozta Remete Szt. Pál ereklyéjének és általa a szentlőrinci pálos kolostornak atyja, Károly király, anyja, elhunyt felesége és gyermekei lelki üdvösségéért, a Szt. Márton tiszteletére szentelt kápolnával és minden az udvarhoz tartozó épülettel együtt, valamint azzal a darab földdel, amelyen az anyakirálynő épületalapokat rakatott le.”

A plébániahatárok 1441-es leírása említ egy kaput közvetlenül a Régi királyi ház szomszédságában. Mátyás király 1460 körül, miután Cillei Ulrik utód nélkül halt meg a koronára szállt Zsidó utcai házat Gutti Ország Mihály ná-

dornak adományozta. Egy 1462-es oklevél is említi az Ország féle házat. Az Országok palotájáról a 16. század közepén bekövetkezett ostromok leírásában ismét találkozunk. Szerémi György az 1530-as Roggendorf féle ostromot Budán élte át. Előzményként röviden annyit kell megemlíteni, hogy az 1526-os Mohácsi vész után Buda előbb a törökök kezére került, majd pedig Szapolyai János vonult be oda csapataival. 1527-ben Ferdinánd katonáié lett a vár, akiktől 1529-ben a Bécs felé vonuló törökök újra visszafoglalták azt. Miután a törökök Bécs elleni hadjárata kudarcba fulladt, Ferdinánd Wilhelm von Roggendorft küldte 1530-ban, hogy foglalja vissza újra Budát. Erről az ostromról olvasunk sok érdekességet a szemtanú Szerémi visszaemlékezésében, aki megírja, hogy ahol Szent Péter vértanú parókiákis temploma volt – amelynek maradványait a Csalogány utca 7. szám alatt Garády Sándor találta meg a II. világháború előtt -, a zsidók felől tíz ágyút állítottak fel. Később azt olvassuk, hogy a budai várfalat Országh Ferenc háza felé föl-

Johann Sibmacher 1598-as metszetének részlete a Kammerhof ábrázolásával (5. kép)

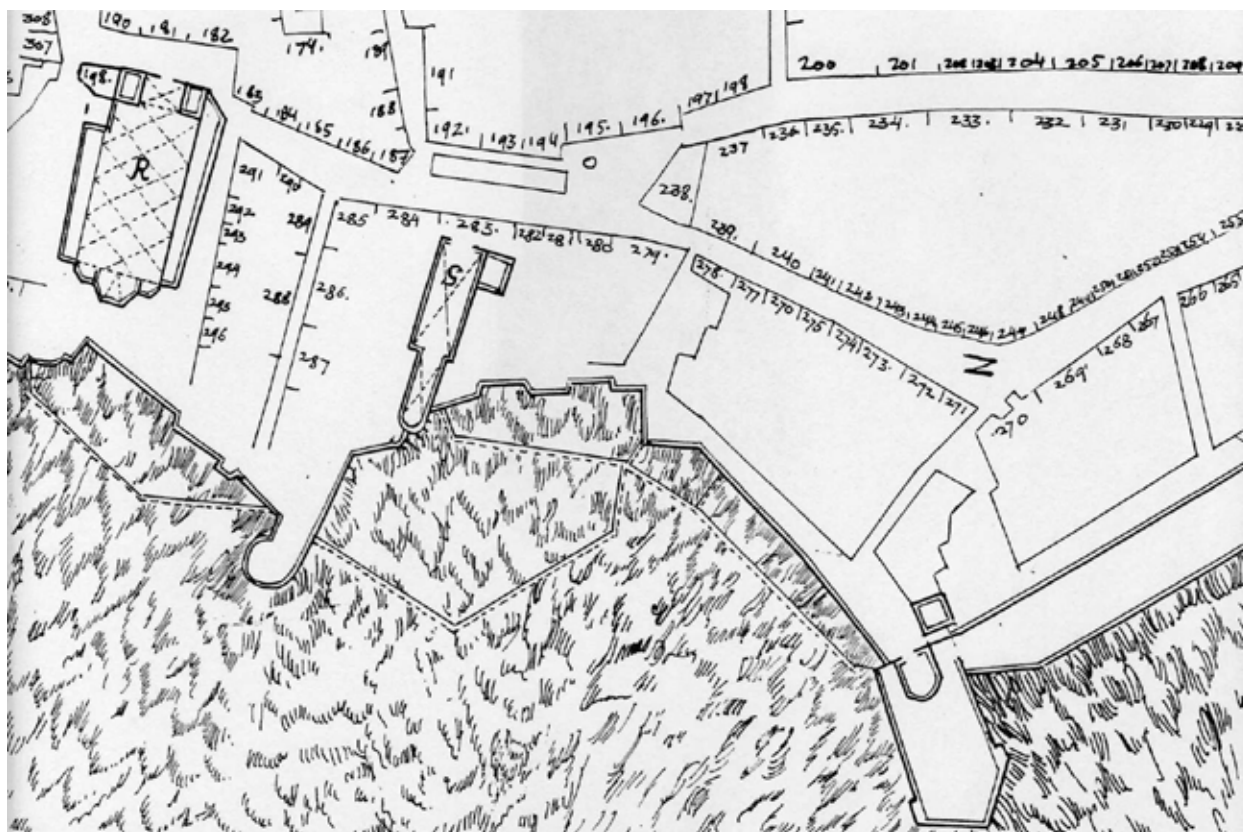
dig lerombolták, de a tornyot sohasem tudták szétrombolnia a gépekkel, olyan erős volt. Az ostrom további ismertetése során arról ír a szerző, hogy harmadszorra már a végén nagyon sok páncélos jött rohamra a Duna folyó felől, igen sok hadinép. Kezdett a német párt a város falára rohanni négy helyen, mégpedig Ország palotája felől, másodszor a Szent Miklós kolostor felől, harmadszor a Boldogságos Szűz Mária templom felől s negyedszer a budai várnak szentgellérti hévizei felől. Végül az 1530-as ostrom sikertelen volt, de a tapasztalatok arra sarkallták Szapolyai Jánost, hogy megerősítse a budai erődtételeket. Ennek egyik eredménye volt, hogy a Táncsics Mihály utca 9. alatt található kaputornyot megszüntették, eléje kissé alacsonyabb szintre pedig egy ágyúállás épült, amelyet a törökök Erdélyi bástyának neveztek.

Az 1541-es ostrom kapcsán készített Erhard Schön-féle metszet nyugati irányból ábrázolta az Országok palotáját. A rajzon pártázattal lezárt

tornyokat láthatunk, mégpedig hármat szorosan egymás mellé építve. (4. kép) Összefoglalóan elmondhatjuk, hogy a Régi királyi ház, mint középkori forrásaink emlegetik a Szombathelyen, a 15. századtól Zsidó utcának nevezett Szombat utcában állt, északi oldala mellett pedig kapu vezetett ki a városból.

A terület elnevezése a török korban is megmaradt, hiszen Jehudiler mahalleszinek, azaz Zsidó mahallénak nevezték. A mahallén a törökök nem pontosan utcát vagy teret értettek, hanem háztömböt vagy házcsoporthat. A mahalle központja nem a nyílt utca vagy a szabad tér volt, hanem valamely épület és határai nem voltak olyan határozottak, mint az utcáé vagy a téré. A Zsidó mahallében, az Erdélyi bástyán belül volt a janicsárok jégverme.

A Régi királyi ház épülete még a 16. század végén is állt. Hans Siebmachernek feltehetően az 1598-as ostrom kapcsán keletkezett metszeten is jól megfigyelhetők a pártázatos, sisak nél-

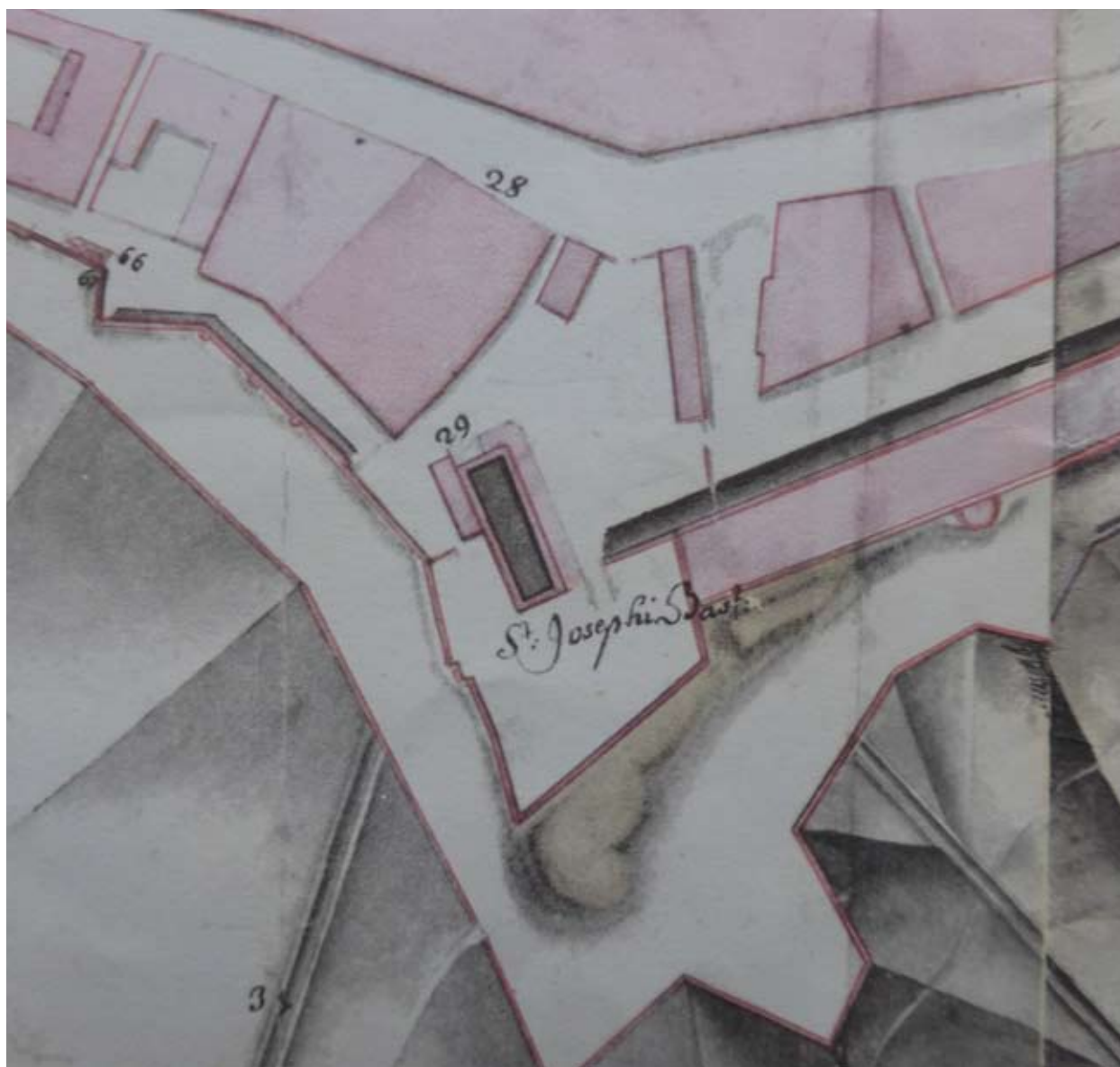
Joseph de Hauy katonai hadmérnök 1687-es felmérésének részlete (6. kép)

küli tornyok. (5. kép) Pusztulásuk valószínűleg a Tízévtizedes háború (1591-1606) idején következett be, mivel a 17. század elejétől fogva már nem látunk tornyokat a látképeken ezen a helyen. Az 1686-os ostrom után nem sokkal, 1687-ben készült Joseph de Hauy hadmérnök felmérése pontos képet mutat az akkori állapotról, itt a 270-274-es számon szerepel területünk. (6. kép) Egy négyzetes alaprajzú torony-szerű építményhez legyezőszerűen kapcsolódó épületegyüttest látunk az alaprajzon. Ugyanitt az 1530-as években épült erődítések is megfigyelhetők.

1720. körül épült fel a Szent József löporraktár a telek hátsó részén, valószínűleg Johann Matthey hadmérnök tervei alapján. A ma is álló kőből épített egy emeletes épületnek mintegy 2 m vastagságúak a falai. Hosszoldalán öt, rövidebb oldalán egy-egy ablaka van mindkét szinten. Belső tere egyenetlen, parabolikus ívű dongaboltozatos tér, későbbi válaszfalakkal megosztva. A 18. században (l. Langer 1749-es térképe: 7. kép), sőt még 1810-ben (l. Lipszky

1810-es térképe: 8. kép) sem volt zárt beépítés a mai Táncsics Mihály utca vonalán, csupán a mai zsákutca mentén állt a mai utcára merőlegesen egy épület.

Valamikor 1810 után épült fel az utcafronti, tompaszögben megtörő kétszintes főépület, mint azt már Pest, Buda, Óbuda 1823-as áttekintő térképe is mutatja. Az 1830-as évek elején készült Vörös féle térkép (9. kép) már fel is tünteti, hogy itt kaszárnya található. A korai klasszicista architektúrájú épületbe a József lovassági laktanya került. Talán ettől az időponttól használhatták börtönként a löportár épületét. Ezekben az épületekben raboskodott többek között Kossuth Lajos és Táncsics Mihály. 1887-ben kisebb udvari toldalékot építettek az akkor Katonai Térparancsnokság (Platz Commando Gebäude) és Helyőrségi börtön (Garnisons Arrest) céljára szolgáló épülethez. A két világháború között a Pénzügyminisztérium hivatali épületeként működött. A II. világháborúban a főépület tetőzete megsérült, de helyreállították. 1948-ban a Táncsics Mihály utca 9-es épület az

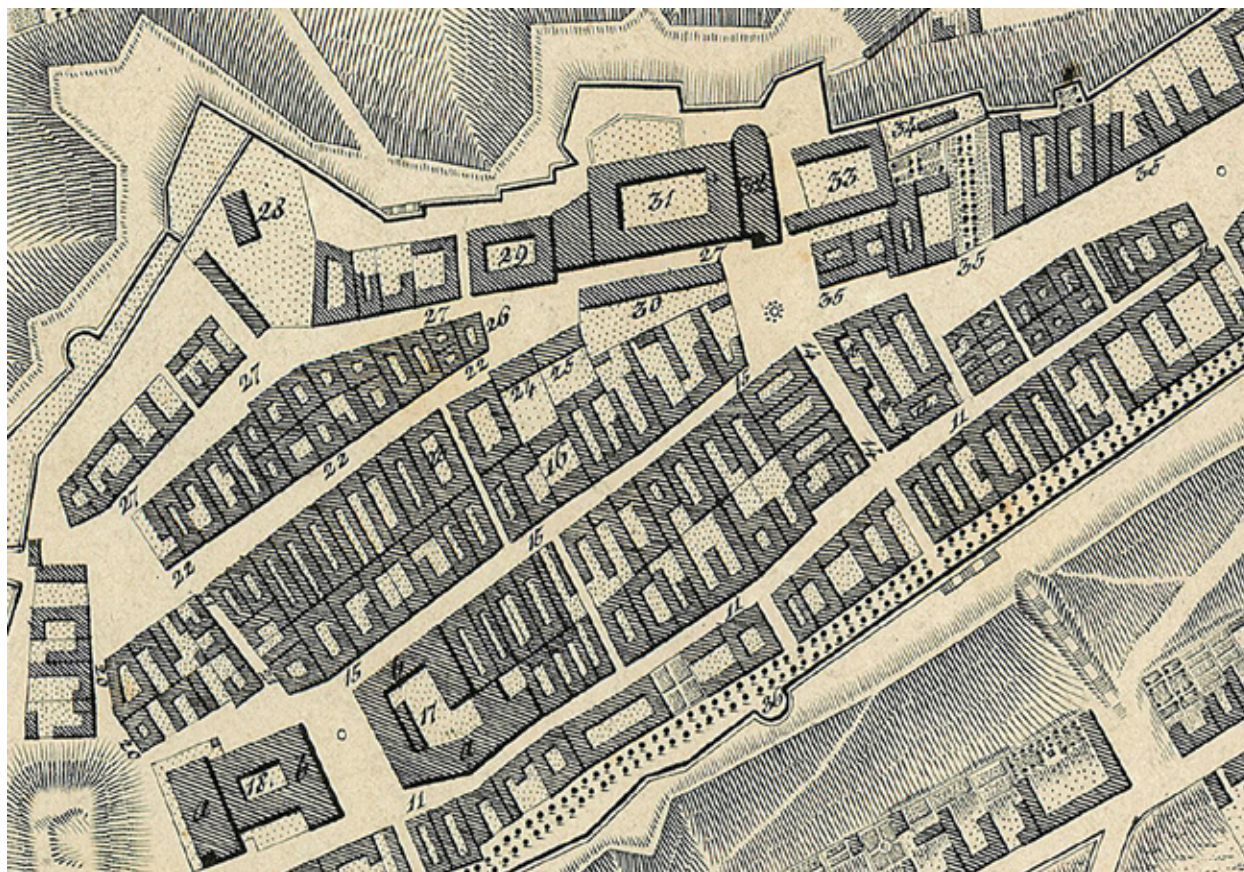
François Langer 1749-es térképének részlete (7. kép)

Amerikai Egyesült Államok tulajdonába került. A magyar állam 2014. augusztusában kapta vissza.

A Táncsics Mihály utca 9-es telek a Várnegyed talán egyetlen olyan helyszíne, ahol 1962-ben tudományos ismeretszerzés céljából végezhetett régészeti kutatásokat Zolnay László a Budapesti Történeti Múzeum Középkori Osztályának régésze. Ebből adódóan a helyreállítás igénye fel sem merült, így az előkerült maradványokat visszatemették. A mintegy 6000 m² nagyságú területen mindössze 450 m² –re terjedt ki a feltárás. Az ásatás során a felső udvaron húzott kutatóárokban majdnem 2 méter

mélyen került elő egy késő középkori kövezett udvarszint és átlagosan 5 métert kellett leásni a sziklafelszínig. Előkerült egy 13X13 méteres toronynak meghatározott építmény maradványa, továbbá több épület részlete. A lőportár épületének északi végénél egy 11,5 méter széles kaputorony maradványait figyelte meg az ásató. A mai bástya szintje adja az alsó udvarszintet, ahol eddig ásatások nem történtek.

Az 1962-es feltárásokra 250.000 forintot biztosítottak. Az ásatási munkások között sok – akkori szóhasználat szerint – „deklasszált elem” lapátolt, de dolgoztak itt a Fény galeri tagjai is. A kétkezi munkások között találjuk

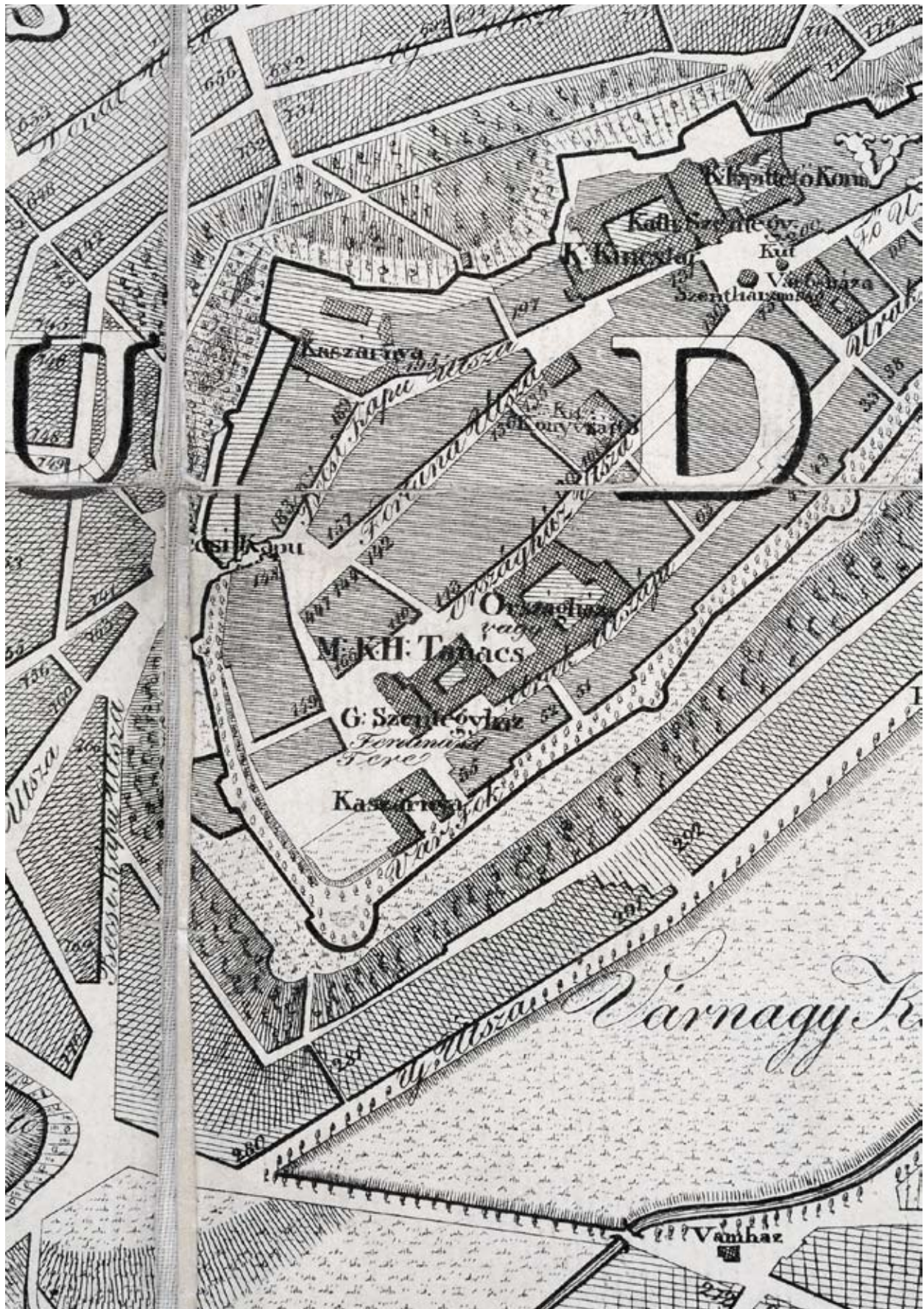
Lipszky János 1810-es térképe a területről (8. kép)

Szörényi Leventét és Szabolcsot, továbbá Székely Gábort, aki később színházigazgatóként és rendezőként kamatoztathatta az itt szerzett értékes tapasztalatokat.

Összegzőként elmondhatjuk, hogy a Régi királyi ház épülete rendkívüli helyet foglal el a Buda középkori történetében, de hazánk történetének is kiemelkedő jelentőségű, páratlan emléke. Kiemelt fontosságú történelmi emlékhelyünk közeljövőben várható feltárása sok új adattal gyarapíthatja eddigi ismereteinket. A Magyar Állam felkérésére a 2015-ös évben tervásatást indít a területen a Budapesti Történeti Múzeum. A régészeti kutatások eredményeként előkerülő középkori maradványok helyreállítása és műemléki bemutatása összekapcsolódhat a jelenlegi épületek hasznosításával is.

Felhasznált irodalom

- Budapest Műemlékei I. Budapest 1955.
 Fekete Lajos: Budapest a török korban. In: Budapest története III. Budapest 1944.
 H. Gyürky Katalin: A Szent Márton kápolna régészeti maradványai Budán. Archaeologiai Értesítő 111. 1984. 29-42.
 Iványi Béla: Buda és Pest sorsdöntő évei. Tanulmányok Budapest Múltjából IX. 1941. 32-84.
 Rózsa György: Budapest régi látképei. Monumenta Historica Budapestinensia II. Budapest 1963.
 Sugár István: A budai vár ostromai. Budapest 1979.
 Szerémi György: Magyarország romlásáról. Budapest 1979.
 Végh András: Buda város középkori helyrajza I-II. Monumenta Historica Budapestinensia XV-XVI. Budapest 2006, 2008.
 Vitae fratrum eremitarum Ordinis Sancti Pauli Primi Eremitae. Edidit Franciscus L. Hervay Bibliotheca Scriptorum Medii Recentisque Aevorum Ser. Nova Tomus XI. Budapest 1988.
 Zolnay László: Ásatások a budai I. Táncsics Mihály utca 9. területén. Archaeologiai Értesítő 94. 1967. 39-46,
 Zolnay László: Ásatások a budai I. Táncsics Mihály utca 9. területén. Archaeologiai Értesítő 95. 1968. 40-60.

Vörös László Buda térképének részlete az 1830-as évekből (9. kép)